

طنزسرایان ایران

از مشروطه تا انقلاب اسلامی

مؤلف: محمد باقر نجف زاده بارفروش

موضوع: فرجیان

جلد اول

- سرشناسه: ..... فرجیان، مرتضی، ۱۳۱۳-۱۳۷۴.
- عنوان و نام پدیدآور: ..... طنزسرایان ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی / مرتضی فرجیان، محمدباقر نجف‌زاده بارفروش.
- مشخصات نشر: ..... مشهد: طنین قلم، ۱۳۹۵.
- مشخصات ظاهری: ..... ج ۲: مصور (بخشی رنگی).
- شابک: ..... ج ۱ - ۶۰ - ۷۵۹۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸
- وضعیت فهرست‌نویسی: ..... فیپا.
- یادداشت: ..... کتاب حاضر توسط ناشران متفاوت در سال‌های مختلف منتشر شده است.
- بابت: ..... کتابنامه.
- موضوع: ..... شعر طنزآمیز -- قرن ۱۴ -- مجموعه‌ها
- موضوع: ..... Humorous poetry -- 20th century -- Collections
- موضوع: ..... شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- مجموعه‌ها
- موضوع: ..... Persian poetry -- 20th century -- Collections
- موضوع: ..... شاعران ایرانی -- قرن ۱۴ -- سرگذشتنامه
- موضوع: ..... Poets, Persian -- 20th century -- Biograp
- شناسه افزوده: ..... نجف - بارفروش، محمدباقر، ۱۳۳۹ -
- رده‌بندی کنگره: ..... ۱۲ - ۴۳ / ف ۴۱۹۳ PIR
- رده‌بندی دیویی: ۱۱۷ ۲۰ ۶۱۴
- شماره کتاب‌شناسی ملی: ۳۲۴ ۵۷۱

طنزسرایان ایران، از مشروطه تا نه پ اسلامی (جلد اول)

دکتر محمدباقر نجف‌زاده بارفرش - مرتضی فرجیان

ناشر: انتشارات طنین قلم

ویرایش: غلام‌رضا ابراهیمی

صفحه‌آرایی: محمدکاظم کاظمی

طرح جلد: وحید عباسی

نویت چاپ: چاپ دوم (اول ناشر)، ۱۳۹۵

چاپ: چاپخانه دانشگاه فردوسی مشهد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۹۲-۶۰-۱

قیمت دوره: ۷۰۰۰ تومان

نشانی ناشر: taninghalam@yahoo.com

شماره تلفن: ۰۹۱۵۱۰۹۴۶۹۵

فروشگاه اینترنتی کتاب: www.ketab.ir/taninghalam

فهرست

۱۵	پیشگفتار
۱۷	سرآغاز سخن
۲۱	مقدمه نخست، در قلمرو طنز
۲۳	طنز و ایران
۲۳	مطلع
۲۷	«طنز» و «فکاهه» در دیدگاه برخی از مشاهیر
۳۵	طنز در لغت
۳۷	هزل
۳۸	هجو
۴۰	فکاهه
۴۱	لطیفه
۴۳	حضور، جایگاه، کالبد، انواع و اشکال طنز
۴۴	کالبد نخستین طنز
۴۴	طنز در قلمرو فولکلور
۴۸	باورهای طنز
۴۹	مثل طنز
۵۱	داستان و افسانه فولکلوریک طنز

۵۲	آداب و رسوم طنز
۵۲	بازی نمایشی فولکلوریک طنز
۵۴	طنز در نثر و نظم فارسی
۵۵	نمونه‌های طنز نثر و نظم ادب فارسی
۵۶	نمونه‌هایی از طنز در قالب‌های شعر فارسی
۵۶	در توحید
۵۷	تحمیدیه
۵۹	زل
۶۰	شعر فولکلوریک:
۶۱	نمونه قصاید
۶۳	فکاهی
۷۱	شعر ضریبی
۷۱	شعر کودکانه
۷۲	مدح شبیه به ذم
۷۳	ذم شبیه به مدح
۷۳	آواز کوچه‌باغی
۷۴	شعر اجتماعی
۷۶	حضور شعر نو در آثار فکاهی و طنز
۷۸	احمدی
۷۹	نمونه شعرهای «احمدی»
۸۲	فنی نو در شعر طنز
۸۴	کمدی یا نمایش‌های طنزی
۹۸	ماسک ساختگی
۹۹	نمایش‌های کمدی در ایران
۱۰۰	طنز و نمایش‌های عروسکی
۱۰۱	طنز و نمایش‌های عروسکی در ایران
۱۰۲	طنز و خیمه‌شب‌بازی
۱۰۳	شخصیت‌ها در نمایش‌های خیمه‌شب‌بازی
۱۰۴	متون نمایش‌های خیمه‌شب‌بازی
۱۰۵	تماشاگران، محل نمایش و اوضاع خیمه‌شب‌بازی

۱۰۶	خیمه شب‌بازان معاصر
۱۰۷	طنز در نمایش سنتی سیاه‌بازی
۱۱۱	چهار صندوق
۱۱۱	پرده‌خوانی
۱۱۲	طنزهای معرکه‌گیری در ایران
۱۱۲	طنز در تعزیه (شبیه‌خوانی)
۱۱۴	طنز و نوروزخوانی
۱۱۵	سیم‌های کمدی
۱۱۹	سیم‌های کمدی در ایران
۱۲۲	سینمای کمدی انقلاب
۱۲۳	کاریکاتور
۱۲۴	کارتون
۱۲۵	طنز در آثار دینی
۱۲۵	طنز در خطابه
۱۲۶	طنز ترانه‌ای و تبدلی
۱۲۷	مثال برای نوع دوم
۱۲۸	مثال برای نوع اول
۱۳۱	طنز در فرهنگ جبهه و جنگ
۱۳۲	مشاغل طنزسرایان
۱۳۳	طنز پردازان مستقل و گروهی
۱۳۴	گزینش نام مستعار
۱۳۵	نامهای مستعار طنزسرایان ایران
۱۴۱	جایگاه و حدود عناصر مبهم طنز
۱۴۲	بهانه
۱۴۳	مقدمه دوم، تاریخ تحلیلی مطبوعات طنز و فکاهی معاصر
۱۴۵	مطبوعات طنز و فکاهی
۱۴۵	مطلع
۱۴۶	تقسیم‌بندی ادواری مطبوعات طنز و فکاهه
۱۴۷	نام‌گذاری مطبوعات فکاهی

۱۴۷	اهداف نشریات طنز و فکاهی
۱۴۸	بازی با واژه‌ها در مطبوعات طنز و فکاهی
۱۴۹	سمبل‌های مطبوعات فکاهی
۱۵۰	نشریات فکاهی و طنز محلی
۱۵۱	سرقات ادبی در مطبوعات فکاهی
۱۵۳	نمایه مطبوعات طنز و فکاهی
۱۵۳	آذربایجان
۱۵۵	آری
۱۵۵	ارزه
۱۵۵	ی ملامو
۱۵۶	ارجاء
۱۵۷	ارژنگ
۱۵۸	استبداد
۱۵۹	امید
۱۶۰	امید ایران (روزنامه فکاهی)
۱۶۰	بابا آدم
۱۶۰	بابای امیر
۱۶۱	باباشمل
۱۶۳	بخت جوان
۱۶۳	بختک
۱۶۴	برجیس
۱۶۵	بمبو
۱۶۶	بوق (شیپور)
۱۶۷	بوقلمون
۱۶۷	بهلول
۱۶۷	بهلول
۱۶۸	بهلول
۱۶۸	بهلول
۱۷۲	بیداری خوزستان
۱۷۵	پرو

۱۷۶	تارتان - پارتان
۱۷۶	تشویق
۱۷۶	تشویق
۱۷۷	تنبيه
۱۷۷	تنقید
۱۷۸	توفیق
۱۸۹	توفیق فکاهی ماهانه
۱۹۴	توفیق (سالنامه فکاهی)
۱۹۴	توفیق دیدار
۱۹۱	توفیقون (فکاهیون)
۲۰۳	بهران صور کاسی
۲۰۳	جنگ
۲۰۳	جنگل مولا
۲۰۴	جنگل مولا
۲۰۵	جوک
۲۰۵	جیع و داد
۲۰۵	چته پاره‌نه
۲۰۶	حاجی بابا
۲۰۶	حاجی بابا
۲۰۷	حشرات الارض
۲۰۹	حکیم‌باشی
۲۰۹	خرمن سوزان
۲۰۹	خنده
۲۱۰	خورجین
۲۱۳	خورشید ایران
۲۱۳	خوش‌خنده
۲۱۴	دانش اصفهان
۲۱۵	دخو
۲۱۷	دخو
۲۱۹	رفتگر

۲۱۹	زرخ پوتار
۲۲۰	زنبور
۲۲۰	سالنامه فکاهی ماهتاب
۲۲۱	سپید و سیاه
۲۲۱	سیاست روشن
۲۲۱	شب‌نامه
۲۲۲	شعرنامه دوره گرد
۲۲۳	شن‌گول
۲۲۳	شن‌ول‌باشی
۲۲۷	شوخی و شنگ
۲۲۷	شوخی
۲۲۷	صور اسرار ال
۲۲۹	صورت
۲۳۰	طلوع
۲۳۱	طوطی
۲۳۲	ظریف
۲۳۲	فانوس
۲۳۵	فریاد خزر
۲۳۵	قلقلک
۲۳۸	قلندر
۲۳۹	قهقهه فکاهی
۲۴۴	قیف
۲۴۷	قیل و قال
۲۴۸	کارتون
۲۴۸	کارتون پیروزی
۲۴۹	کاریکاتور شوخی
۲۴۹	کاریکاتور
۲۵۱	کرنا
۲۵۱	کسالت
۲۵۱	کشکیات

۲۵۳	کثوم ننه
۲۵۳	کل نیت
۲۵۴	کی به کیه
۲۵۴	گل آتشی
۲۵۴	لک لک
۲۵۴	لوتی
۲۵۵	ماه
۲۵۵	سالنامه فکاهی ماه
۲۵۵	متلک
۲۵۷	مرآت
۲۵۷	مزهان
۲۵۸	مدح حسن
۲۵۹	مشعل
۲۵۹	مشغولیات (رسون)
۲۶۱	ملانصرالدین
۲۶۲	ملانصرالدین
۲۶۲	ملانصرالدین امروز
۲۶۳	ملانصرالدین
۲۶۵	منافق
۲۶۶	مهدی جمال
۲۶۶	میزان
۲۶۷	نامه آهنگر (چلنگر)
۲۶۸	ناهید
۲۶۸	نسیم شمال
۲۶۹	نوشخند
۲۷۰	هردمیل
۲۷۰	هیاهو
۲۷۱	یاقوت
۲۷۲	یزدان
۲۷۳	یویو

۲۷۳	نشریات متفرقه
۲۷۹	فهرست منابع
۲۸۳	نمایه طنزسرایان
۲۸۵	کاری بزرگ که سرانجام، انجام یافت
۲۸۷	اسماعیل آتشی
۲۹۳	أبو الحسن آذری
۲۹۹	خاکسار ابهری
۳۰۲	کمال اجتماعی، مدقی
۳۰۶	سید محمد جنتی
۳۱۵	منوچهر احترامی
۳۱۹	مهدی اخوان ثالث
۳۲۳	ادیب الممالک فراهانی
۳۲۸	محسن اسماعیلی
۳۳۰	پروین اعتصامی
۳۴۰	محمدعلی افرشته
۳۴۵	علی اکبر اصفهانی (کرمانی)
۳۴۹	أحمد الوند
۳۵۳	پاشا امیرحسینی
۳۵۶	کریم امیری فیروزکوهی
۳۶۳	مجید امیری نوری
۳۶۸	ایرج میرزا
۳۷۷	ابراهیم باستانی پاریزی
۳۸۲	کامران باقر
۳۸۶	علی بام رفیع
۳۹۲	صادق بروجردی
۳۹۴	محمدتقی بهار
۴۰۱	سیمین بهبهانی
۴۰۴	پرتو بیضایی
۴۰۸	منوچهر پازوکی

۴۱۶	علی اکبر پورکاوه
۴۲۱	ذبیح الله پیرقمی
۴۲۶	علی تبریزی
۴۲۹	مهدی تعجبی
۴۳۳	محمدصادق تفکری
۴۴۱	محمدحسین تقوی گیلانی
۴۴۴	حسین توفیق
۴۴۹	مرتضی توکلی
۴۵۳	فرزاد ولی
۴۵۹	منیر جراحزاده
۴۶۲	ابوتراب جلی
۴۶۸	عبدالحمید حلائی (۱۳۸۱)
۴۷۱	اکبر جمشیدی
۴۷۷	حسین جهادی
۴۸۰	ناصر جولایی وکیلی
۴۸۵	محمد حاجی حسینی
۴۹۱	ابوالقاسم حالت
۵۰۶	محمدحسن حسامی محولاتی
۵۱۳	حسین حسینی
۵۱۷	ابوالقاسم حیاتی
۵۲۰	فیض الله حیدری نهایندی
۵۲۵	مرتضی خدابخش
۵۳۱	جهانبخش خدیوی

پیشگفتار

خداوند را شاکریم که بعد از قریب به گذشت ۲۵ سال از چاپ اول کتاب ارزشمند «طنز برایان ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی»، شاهد تجدید چاپ آن هستیم. اکنون و بعد از این که جامعه ادبی فارسی زبان از حضور بسیاری از این شاعران محروم است، ارزش چنین کارهایی درک می شود. اگر این کتاب و نظایر آن نبودند، چه بسا که به زندگی نامه و یا حتی آثار بسیاری از این شاعران دسترسی نداشتیم، مگر به مدد تفحص بسیار در کتابخانه ها و منابع پراکنده.

حقیقت این است که طنز و طنزسرایی در حوزه پژوهش های ادبی ما غریب مانده است و آن قدر که ادبای ما برای ادبیات جدی کوشیده اند و پژوهش کرده اند، به طنز عنایت نداشته اند. می شود گفت که ما کمتر طنز را جدی گرفته ایم.

اکنون که این کتاب به چاپ دوم رسیده است، مرحوم مرتضی فرجیان در میان ما نیست، ولی به لطف خداوند جناب دکتر نجف‌زاده بارفروش هم‌چنان در صحنهٔ تدریس و پژوهش حضور دارند و ما امیدواریم که در آیندهٔ نزدیک، شاهد تداوم این پژوهش و رساندن این سلسله به عصر حاضر باشیم، به ویژه که در سال‌های اخیر و به برکت فعالیت‌های خوبی که در حوزهٔ طنز صورت گرفته است، ادبیات طنز منظوم و منثور در ایران اسلامی وارد مرحلهٔ جدیدی شده است.

سید جواد رفائی

رئیس حوزهٔ هنری خراسان رضوی
دی‌ماه ۱۳۹۵

به نام خداوند جان و خرد

میرآغاز سخن

چارلی چاپلین: «بزرگ‌ترین افتخار من خنداندن مردم گریان است.»^۱

طنز از مهم‌ترین ویژگی‌ها و متعلقات جامعه انسانی است. صرف‌نظر از یک سری وجوه متشابه در جوامع انسانی جهان، هر کشوری دارای قلمرو طنز منحصربه‌فرد به فرهنگ خود نیز هست که همه این موارد به پدیده‌های اقلیمی و زیستی و فولکلور و هم‌کشورهای بستگی دارد که گاه گونه‌هایی از همین دسته از قالب‌ها و انواع طنز ویژه ملل هر سرزمین است و این‌ها را نمی‌توان در میان مردم دیگر دیده و یافت.

گفتیم طنز و طنز امروزه واژه‌ای جامع و فراگیر است که شامل واژه‌ها و قلمرو: فکاهی، هجو، هزل، شوخی، تمسخر، انتقاد و... و فولکلور، سینما، تئاتر، نمایشهای سنتی نیز می‌شود و گام‌زدن و جستجو در این حوزه از اندیشه به راستی کاری دشوار بوده و عمری چند ساله می‌طلبید؛ زیرا به راستی طنز دارای قلمرو اندیشه‌ای و حضوری بس گسترده و پیچیده است که در

۱. توفیق فکاهی هفتگی، پنجاهمین سال انتشار، شماره ۶، پنجشنبه، ۹ اردیبهشت‌ماه ۱۳۵۰، ص ۱۹.

این مجموعه پیچیدگی و حضور دامنه دار آن را در جای جای فرهنگ انسانی درمی یابیم و شاید «جورج برناردشاو» پر بیراه نگفته که «خطرناک ترین بیماری ادبی این است که کسی وسوسه شود درباره بذله گویی و مطایبه بنویسد، زیرا این کار نشان می دهد که آن کس نه از نویسندگی خبر دارد و نه از بذله گویی و شوخ طبعی.^۱» گرچه کمی هم پرت و پلا گفته اما حقیقتی است که پژوهش در حوزه طنز کاری سخت و دشوار است و پدیدآورندگان «طنزسرایان ایران از مشروطه تا انقلاب» با عمری چند سال جستجو و کوشش آن را پیشکش ساحت ادبیات و ادب پروران هموطن می نماید. و گفتنی است که این اثر نتیجه یک عمر نیست بلکه حاصل چند عمر است، اگر به قول فلان و بهمانی که مدام از خود سخن می گفت و در هر سخن هم می افزود «اگر ریاض خود را و تو خود حدیث مفصل بخوان از این مجمل؛ و ایضاً به قولی ها هم و قس علی هذا. از قلم فرسایی آن سر صدف نظر کرده و دست برمی داریم اما در تتمه و تکمله سرآغاز سخن، اذعان می داریم که این اثر کامل نبوده و حق و حقوق کلمه و کلام را ادا نکرده ایم و عیوب فراوانی در آن وجود دارد که بی گمان غفلت و کوتاهی از ماست. گرچه به مصداق «بی عیب و نقص خداست» و نویسندگان به «مانه این مصداق و مضمون قصد تبرئه خویش ندارند، اما حقیقتی است که هیچ کس و هیچ چیز را ما و بی عیب نیست افزون بر اینکه «طنزسرایان ایران از مشروطه تا انقلاب» نخستین و جامع ترین اثری است که در قلمرو طنز در ایران نوشته شده است و جای تردیدی نیست. به هر پندار با هر کمات و کیفیتی که هست، این اثر را به محضر مردم فرهنگ دوست و ادب پرور و طنز دوست را، ان پیشکش می نماییم و چشم آن داریم که مورد پسند هموطنان قرار گرفته و ما را از انتقادات و درحای های خود بی بهره نگذارند تا به یاری خدای بزرگ در چاپهای بعدی اصلاح، کاهش و یا افزایش دهیم که انشاء الله مقوله افزایش مطالب حتمی خواهد بود.

«طنزسرایان ایران از مشروطه تا انقلاب» شامل: یک مقدمه در قلمرو طنز، یک مقدمه درباره تاریخ تحلیلی مطبوعات طنز و فکاهی و بالاخره شرح احوال، عکس یا طرح و آثار نظم طنز شاعران طنزسرای ایرانی به ترتیب حروف الفبا است چه حدود مشخص برگزیده شده تاریخ ادبی این الزام را فراهم آورده و نیازی به تعیین ترتیب زندگینامه و آثار شاعران بر حسب

۱. مقاله تراژدی سینمای کمدی ایران از غلام حیدری، در نامه فیلم خانه ایران، سال اول، شماره اول، پاییز

ترتیب کروئولوژی و تاریخ تولد و مرگ آنان نیست. در بخش «مطبوعات طنز و فکاهی» نیز چنین طرحی افکنده‌ایم. نکته‌ای در مورد شاعران طنز سرا مطرح است، این است که بی‌گمان شاعرانی چند را از قلم انداخته‌ایم و این مشکل مسئله عدم دستیابی به شروح احوال است که انشاءالله با پژوهش بیشتر در چاپهای بعدی اضافه خواهیم نمود و این مورد شامل شرح احوال و ذکر آثار چند تن انگشت‌شمار بیش نیست. دیگر آنکه نویسندگان این اثر به لحاظ بروز پدیده سیاسی «باندبازی» از پیروزی انقلاب تا کنون از گرایش و یا توجه و یا غلتیدن در این حول و حوش و فضا - کماکان - پرهیز می‌نموده و بیننا و بینا از این اندیشه گریزان و متنفر بوده‌اند. بالاخره سعی نموده‌ایم که هر که در حوزه طنز نظم زحمت کشیده و کار کرده، از او یاد کنیم. اگرچه مخالف با عقاید ما و ارزشهای جامعه بوده باشد. حتماً که در جامعه اسلامی چنین خوی و - صلت - روشی مورد پسند و رضایت خدا و پیشوایان مذهبی و مقربان درگاه حق است تا پادافره ما - باشد. و انشاءالله با حل دشواری‌های کمبود کاغذ و گرانی‌ها بتوانیم به زودی بخش دوم این کتاب یعنی «طنزنویسان ایران از مشروطه تا انقلاب» را پیشکش نماییم.

طی چند سال پژوهش در قلمرو عز معصر مدیون مهربانی‌ها، یآوری‌ها و یاری‌های کسان و عزیزانی بودیم که اینک تنها برای پاسگزاری ناچیز و تذکر، نامشان را یاد می‌کنیم: مجتبی بابایی، مسئول و سرپرست کتابخانه سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی وزارت ارشاد، غلامرضا فیاضی، شاهرخ اعتمادی، عباس تکین‌عکاسی، محسن گندمکار و رمضان برزیگر محمدی کارکنان کتابخانه سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، آقای محمدرفیع ضیایی، خانم زهرا نوربخش و همکاران پرکار و فروتنش از کارکنان کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، آقای رئیس و صادق شیخ‌اولیاء لواسانی و دیگر عزیزان کتابخانه و تالار مطالعه شهید ترکاشوند دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، استاد رمضان علی شاکری و دیگر عزیزان کتابدار کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد، عزیزان کتابدار کتابخانه قائم‌شهر، ساری و بابل و کتابخانه دانشکده اقتصاد بابلسر، جناب استاد مهاجرانی، خانم جاوید، خانم رودی، آقای بابایی و دیگر عزیزان کتابدار کتابخانه مؤسسه (روزنامه) اطلاعات و عزیزان کتابدار مؤسسه (روزنامه) کیهان، آقای ابراهیم امین‌زاده و زمان مهدی از مؤسسه اطلاعات برای ترجمه برخی از متون ترکی - آذری، آقای حسن تهرانی، عزیزان و بزرگواران کتابخانه ملی تهران چون: عباس طباطبایی، احمد صباگردی مقدم، پوراندخت رضانی، صدیقه

سلطانی‌فر، کبری خداپرست، فاطمه خورشیدی، احمد شاه‌صفی و رضا اقتدار و دیگر یاران و مهربانان که صمیمانه و از روی اخلاص و سعه صدر، یاور و پشتیبان نویسندگان بوده‌اند و در جستجو و یافت منابع و مآخذ از هیچ کوششی فروگذار ننموده‌اند، خداوند بدانها توفیقات روزافزون دهداد و همواره پشتوانه و مایه دلگرمی‌شان باشد.

دکتر محمدباقر نجف‌زاده بارفروش - مرتضی فرجیان

تهران، اسفند ۱۳۶۸

www.ketab.ir